

פרק סו. מעמד הנכרי**שיט. הגנת הנכרי וקידומו¹**

חירות מפחד כותב הנצי"ב: "וזה היה שבח האבות שמלבד שהיו צדיקים וחסידיים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו ישרים, היינו, שהתנהגו עם אומות העולם אפילו עובדי אלילים מכוערים, מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריה; כמו שאנו רואים כמה השתטח אברהם אבינו להתפלל על סדום, אע"ג שהיה שנה אותם ואת מלכם תכלית שנהא עבור רשעתם כמבואר במאמרו למלך סדום מכל מקום חפץ בקיומם... והיינו ממש כאב המון גויים שאע"ג שאין הבן הולך במישרים מכל מקום שוחר שלומו וטובו".²

חירות ממחסור כותב המכתב סופר: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. פירש בו 'לכל עמו' הגם אשר לא מבני ישראל המה כי גם לעמונים ואדומים שהיו כבושים תחתיו הרבה להטיב עמהם בצדקה ומשפט".³

קידום כותב הראי"ה קוק: "התכלית העיקרית היא לבקש את ההצלחה הגמורה האמתית אל כל יצורי השי"ת, שזהו כבודו ית' ורצונו שכל בריותיו יהיו שלמים בשלמותו...".⁴

קירוב לאמונה פוסק הרמב"ם: "... ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו... והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען... וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת".⁵ מוסיף המשנה הלכות: "... וכן יצחק ויעקב שהיו מגיירים מהם הרבה".⁶

אומר המדרש: "אמר משה רבון העולם מנין הם עמי, אמר לו הקדוש ברוך הוא עמך הם שעד שהיו במצרים אמרתי לך 'והוצאתי את צבאותי את עמי' אמרתי לך שלא לערב בהם ערב רב, אתה שהיית עניו וכשר אמרת לי לעולם מקבלים השבים...".⁷

¹ ראה סעיפים ל רח רט. על טיפוח היחסים שבין יהודים ובין נכרים ראה פרק מ.

² העמק דבר פתיחה לספר בראשית. וראה שם בראשית ט כז; שם במדבר כג י; שם שמות יא ג.

³ מכתב סופר דרוש חמישים ושנים. וראה סעיפים ל רט.

⁴ מדבר שור הדרוש השנים ועשרים. וראה שם הדרוש השנים עשר.

⁵ רמב"ם עבודה זרה א ג. וראה רש"י על בראשית יב ה. וראה בבלי סנהדרין צט ב: "תמנע בת מלכים הואי... בעיא לאיגיורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה... נפק מינה עמלק, דצערניהו לישראל. מאי טעמא - דלא איבעי להו לרחקה".

⁶ שו"ת משנה הלכות ט רלז.

⁷ שמו"ר מב ו. וראה רש"י שמות לב ז.

כבוד פסוק מפורש בתורה: "ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לה' אלוקינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו", ומבאר החתם סופר: "... י"ל שאינו ראוי לנו מצד המוסר לעשות דבר אשר ידענו שלא יסבלו המצרים וירצו לסקלנו גם אם יודעים אנחנו שבעזרת השי"ת ידינו תקיפה עליהם ולא יוכלו להרע לנו..."⁸.

יחסי שלום הגמרא אומרת: "מענה רך ישיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק"⁹.

גם כיום על הפרנסים להגן על נכרים ולקדמם. הפלא יועץ כותב: "... ובכל דור ודור נמצאים ראשי עם קדש... ולכן כל אשר בכחו לעשות טובה יעשה בין עם מי שהוא בן ברית בין עם מי שאינו בן ברית..."¹⁰.

פוסק הרמב"ם: "... מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד... ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה', ויבואו כל הגוים לשומעו..."¹¹.

⁸ תורת משה וארא ד"ה ויאמר משה. כיו"ב כתב המלבי"ם על שמות ח כב. ולכאורה דבריהם תמוהים שהרי מצוה לעקור עבודה זרה. וצ"ל שרצונם לומר שבזוי אמונתם הוא ללא תועלת, ראה סעיף רח הערה 73.

⁹ בבלי ברכות יז א. וראה תשובות הרמב"ם בלאו סימן תמט. וראה סעיף רט.

¹⁰ פלא יועץ ערך ממשלה, וראה גם ערך מלמדי תינוקות.

¹¹ רמב"ם תשובה ט ב.

שכ. שויון ואי שויון לנכרים

עם ישראל הוא העם היחיד שקיבל על עצמו לשמור תרי"ג מצוות. לפיכך לא יתכן שיהיה שויון מוחלט בינו ובין שאר העמים. כותב התוי"ט: "היתה כונת הבריאה באדם שיהא לו השגת שכלית מגעת לידיעת אלקים. אבל לפי שבאמת לא ידעו ולא יבינו ובחשיכה יתהלכו, ולא יצאה הכונה אל הפועל, מן הראוי שיאמר שנבראו בצלם ולא בצלם אלקים אחרי שהכונה, שהיא השגת אלקים, לא נשלמה".¹

למרות זאת על הפרנסים לנהוג עם נכרים בהגינות. זו דרך הבורא. אומר מדרש תדשא: "כדי שידעו כל הדורות צדקת הדין שבשמים שאינו נושא פנים לא לגוי ולא לישראל".² כותב החתם סופר: "לפי שאין הקב"ה עושה עולה ח"ו לכל בריה אפילו לגוי, ואם מתקנים מעשיהם הקב"ה משלם להם שכרם ומטיב להם ומצילם מאויביהם...".³

על הפרנסים לנהוג עם נכרים בכפוף לכללי האי שויון⁴

א. שוני רק מנימוק עיני

○ שלא נלמד ממעשיהם פסוק מפורש בתורה: "ולא תתחנן בס בתך לא תתן לבנו ובתנו לא תקח לבנד כי יסיר את בנד מאחרי ועבדו אלהים אחרים...".⁵ כותב הרמב"ם בספר המצוות: "והמצוה המ"ו היא שהזהירנו משכון בארץ מצרים לעולם כדי שלא נלמד כפירתם ושלא נלך בדרכיהם המגונים אצל התורה".⁶ כותב ספר החינוך במצוה תכו: "...שלא לחון על עובדי עבודה זרה... משרשי המצוה... בהמנענו במחשבה ובדבור ממצוה בעובדי עבודה זרה תועלת וחו, הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומלרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים".⁷ כותב המאירי בפירושו למסכת עבודה זרה: "ובכמה מקומות האריכה להזהירנו להתרחק ממעשיהם. מכאן אמרו לא תחנם לא תתן להם חן... וכן דרשו מכאן שלא נתן להם חניה בקרקע כדי שלא להתמיד ישיבתם בינותינו...".⁸ כותב המאירי בפירושו למסכת סנהדרין: "בן נח

¹ תוי"ט אבות ג יד.

² מדרש תדשא כ. וראה בבלי סנהדרין קד ב: "... וכי משוא פנים יש בדבר?" וראה רש"י שם ד"ה מדה יתירה לטובה: "הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום, ולא היה משוא פנים בדבר". וראה ילקוט לך לך עו; ילקוט בשלח רמא; תדבא"ר ז; ספר חסידים (מרג). תרסא.

³ תורת משה ויקרא, לפסח ד"ה אהבתי כי ישמע. וראה רמב"ם ברכות י ט, שהקב"ה נוהג עם נכרים בארץ אפים. וראה תורת חובת הלבבות שער הבטחון פרק שני; ספר החינוך תריא; תוי"ט על עבודה זרה ד ז. וראה בבלי יומא סט ב שהקב"ה נוהג במדת ארך אפים גם עם רשעים המשעבדים את ישראל.

⁴ ראה סעיף צד.

⁵ דברים ז ד.

⁶ ספר המצוות מצוה מ"ו. וראה ספר המצוות עשין קפז: "... שצונו להרוג שבעה עממין ולאבדם... שלא נלמד מכפירתם". וראה סעיף שלא.

⁷ ספר החינוך תכו. וראה ספר החינוך תעו.

⁸ בית הבחירה עבודה זרה כ א. וראה סעיף שכא.

שראינוהו מתחסד וקובע לעצמו ימי מנוחה שבת או יום טוב ראוי ליענש... שזה נראה שהוא מבני עמנו וילמדו אחרים הימנו".⁹
פוסק השו"ע: "אין מוסרים להם תינוק ללמדו ספר או ללמדו אומנות דמשכי ליה למינות".¹⁰

כותב הרב קפלן: "וביסוד הדין שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, נ"ל טעמו שלא רצתה תורה לטמע את הנכרים בין ישראל כל עוד שלא נתגירו לגמרי, שמא ישפיעו עליהם לרעה... אבל בזמן שכל ישראל יושבים על אדמתם שהוא בזמן שהיובל נוהג... רק אז יש לנו לקבל אנשים מן האומות הרוצים להתחנך לאט לאט במצוות התורה".¹¹

○ חיזוק הדת מבאר ספר החינוך: "שנצטוינו לבקש רבית מן האומות כשנלוה להם... שאין ראוי לנו לגמול חסד זולתי אל העם יודעי הא-ל ועובדים לפניו, ובהמנע החסד משאר בני האדם ונעשה אותו לאלו נבחן כי עיקר האהבה והחמלה עליהם מצד החזיקם בתורת אלקים יתברך".¹²

מבאר המשך חכמה: "... דגר תושב, מצוה לקרבו ולהושיבו באחד שעריך ולהחיותו, שאם יראה מעלות עם ה' ידבק בהם ויתן לבבו להתגיייר... ובזמן שאין כל יושביה עליה - דאז אין היובל נוהג - אסור להושיב גר תושב בארץ ישראל, שמא ירבו הגרים מישראל תושבי המדינה".¹³

○ תיקון העולם פוסק הרמב"ם: "שור של ישראל שנגח שור של נכרי... פטור... ושור של נכרי שנגח שור של ישראל... משלם נזק שלם, קנס הוא זה לגוים לפי שאינן זהירין במצות ואינן מסלקין הזיקן ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין אותה ומפסידין ממון הבריות".¹⁴

○ טובת המדינה פוסק מפורש בתורה: "לא תסגיר עבד אל אדניו... עמך ישב בקרבך", ודורש הספרי: "עמך ישב בקרבך" – ולא בספרי.¹⁵ מבאר המשך חכמה: "ולא בספרי - ששם יכול להתחבר אל האויב".¹⁶

⁹ בית הבחירה סנהדרין נט א.

¹⁰ שו"ע יו"ד קנב א בהגה. על תקנות חכמים מנימוק זה ראה בבלי עירובין סב א ובדברי הראשונים והאחרונים בענין עירובי חצרות. וראה בבלי ב"ק לח ב, שר"מ קנס את הכותים בממונס, למרות שלדעתו כותים הם יהודים, וזאת כדי שלא יטמעו בהם. על השפעה שלילית של חברה נכרית על יהודים הגרים בתוכה ראה שו"ת משנה הלכות תניינא א נו המציין לספר חסידים (מרג). תתשא. וראה א"ת ערך גוי עמי' שג.

¹¹ דברי תלמוד, ענין גר תושב ובן נח רפג. וראה חזו"א שביעית כד ב; שו"ת תשובות והנהגות ג שיז.

¹² ספר החינוך תקעג.

¹³ משך חכמה דברים כג ז. המשך חכמה כותב שפירושו הוא דלא כהראב"ד איסורי ביאה יד ח: "... אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שיובל נוהג... וקרוב הדבר להיות מן הטעם כי בזמן היובל היו שומטין והיה יכול להתפרנס שלא בטורח צבור ועכשיו אינו יכול". וראה חזו"א שביעית כד ב. על מגורים בארץ ישראל ראה סעיף שכא.

¹⁴ רמב"ם נזקי ממון ח ה. וראה מנחת חינוך נא ס"ק ח: "... ועכו"ם לאו רעהו הוא כמבואר כ"פ וכן לענין כפל... ומטעם זה גם שור עכו"ם שנגח של ישראל היה מן הדין לפטור דלאו רעהו הוא אלא מחמת ראה ויתר גוים או כדעת הר"מ שקנס הוא וכו'".

¹⁵ ספרי על דברים כג יז.

¹⁶ משך חכמה דברים כג יז. וראה משך חכמה שמות כג יב.

- ב. **במדה המתחייבת מן השוני** אסור לפגוע בנכרים באופן שרירותי.¹⁷ אסור לבית דין להעניש נכרים בעונשים אכזריים.¹⁸
- ג. **שמירה על זכויות חיוניות**
- זכות לחיים, לבטחון, לחירות, לכבוד ולהכרה כאישיות בפני החוק¹⁹
  - זכות לקנין וחופש הקנין²⁰
  - זכות לחירות ממחסור פוסק הרב שטרן: "ואמרין, שמפרנסין עניי ישראל עם עניי עכו"ם מפני דרכי שלום, וזה המראה אותנו שלא תיעשה שום הפליה במדינת ישראל בחלוקת עזרה, כי כל אזרח בישראל בלי הבדל גזע או דת יש לו זכות לקבל תמיכה מאת הממשלה אם השעה צריכה לו".²¹
  - זכויות של מיעוטים²²
  - רק לבית דין סמכות לתת הוראה לפגוע בנכרי.²³ כותב רב סעדיה גאון: "דן את קין על הריגתו את הבל בנע ונד בלבד. לפי שלא צוה החכם בהריגת ההורג אלא על ידי שופט ושני עדים, וכיון שאין זה מצוי בזמן שהרג קין את הבל לא נתחייב הריגה".²⁴
  - בית דין אינו רשאי להעניש נכרי שלא עבר על החוק. אומר הספרי: "א"ר שמעון: מלמד שהזהירו כנענים על כל המעשים האלו, שאין עונשים את האדם עד שמוזהרים אותו".²⁵

¹⁷ ראה סעיף רח הערה 73.

¹⁸ ראה רמב"ם מלכים ט יד.

¹⁹ ראה סעיף רח. על זכותו של כל אדם להכרה כאישיות בפני החוק ראה סעיף ל.

²⁰ ראה סעיף רנז.

²¹ חוקת עולם ב עמ' 386. וראה סעיף שיט; סעיף צג הערה 21.

²² ראה סעיף שכב.

²³ ראה פירוש הרמב"ן על התורה בראשית לה יג: "ומה יבקש בהן הרב חיוב, וכי אנשי שכס וכל שבעה עממין לא עובדי עבודה זרה ומגלה עריות... אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין". וראה תוס' בבלי עבודה זרה סד ב ד"ה איזהו: "וא"ת והלא מיד שעבר שבע מצות חייב מיתה דאזהרת בני נח היא מיתתן בלא עדים והתראה י"ל דכל זמן שלא דנוהו בית דין אינו חייב מיתה". וראה סעיף שכו.

²⁴ הנבחר באמונות ודעות ג ט. וראה תוספות רע"א על המשניות בבא קמא א ג ד"ה ועל פי עדים, שבדין ישראל דנים נכרי על פי עדים כשרים. וראה חלקת יואב ב מה"ת יד, שפשיטא לו שלא יתכן שדינו של גוי יהיה קל מדינה של בהמת הפקר הנדונה בכ"ג. וראה שם, שאין מצוה להרוג בן נח שחייב מיתה אלא אם כן יש שני עדים. וראה חזו"א חו"מ ליקוטים ב ב: "ונראה דגם לענין בני נח שאמרו... דנהרג בעד אחד ובדין אחד נראה שצריך שיהיה בדין מדות הדיינים ושיהיה בקי בדיני בני נח, ושיהיה שומר כל דיני ב"נ. וקרוב הדבר שאין עד נעשה דין... וצריך שישב ויעיין בדינו... ואפשר שאם יש לבני העיר דין קבוע אין אחר רשאי לדון, ובזה ניחא שלא יהא כל אחד הולך והורג את חברו ויאמר שהרגו בדין מפני שראהו עובר על ז' מצוות". וראה חזו"א ב"ק י טז; שו"ת מחנה חיים או"ח יו"ד ב, או"ח כב כג; שו"ת בני בניס ג מא. לעומתם ראה שו"ת משנה הלכות ט שנו, המביא את דעת החכם צבי פד (המבאר את הבי"ח) הסובר שאין צורך בדין וכל בן נח הרואה את חברו עובר על אחד מז' מצות שנהרג עליהם רשאי להרוג את העבריין שהרי הוא העד הוא הדיין. וראה שו"ת משנה הלכות יב שסח.

²⁵ ספרי על דברים יח יב. וראה פירוש הרמב"ן על התורה ויקרא יח כה: "הנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נענשו בעבור העריות, ורבותינו אמרו (סנהדרין נו ב) שהזהירו עליהן מעת היצירה לאדם ולנח, שלא ענש אלא אם כן הזהיר". וראה בבלי עבודה זרה ג א. וראה בבלי ביצה טז א, שפשיטא לה לגמרא שאם השבת ניתנה לישראל בצינעא אין מענישים את אומות העולם על שאינם מקיימים אותה, וראה רש"י ומהרש"א שם. וראה בבלי עבודה זרה סד א: "... מסתברא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרת". וראה תוס' שם ד"ה מסתברא, שבישראל דמי עבודת כוכבים אסורים מכח פסוק, אך אין פסוק

כותב החת"ס: " 'המוכה ביום המגפה על דבר פעור'. כי היא לא הוכתה על בעילת ארמית כי לא הוזהרה להפקיר עצמה אך מה הי' לה להסיתו לעבודה זרה דפעור. נמצא הוא נהרג על דבוקו במדיניות והיא נהרגה על דבר פעור".²⁶

נכרי הוא בחזקת זכאי כל עוד לא הוכח אחרת.²⁷ פוסק הרב עמיאל: "אפילו אם נצליח לתפוס מספר ערבים רוצחים, אך אם יהיה לנו אפילו ספק אחד מאלף שבתוך אלה אולי נמצא אחד נקי, עלינו לבלי לנגוע בהם, שמא על ידי כך יסבול גם הנקי".²⁸ נכרי אינו נענש על פי הודאת עצמו.²⁹ גם בתביעה של יהודי לנכרי אומרים "המוציא מחברו עליו הראיה".³⁰

נכרי אינו נענש יותר חמור ממה שנקוב בחוק.³¹

ד. עקביות נכרים אינם מצווים כישראל על העריות³² ועל עבודה זרה³³ ואינם מצווים על קידוש השם.³⁴ נכרי עובד עבודה זרה רשאי להביא קרבן לה' ורשאי להקריבו על במה.³⁵ נכרים פטורים מלקיים מצוות התלויות בארץ, ופטורים מלתת מתנות עניים ומתנות כהונה. נכרי נענש רק אם הוא עובר עבירה במזיד או קרוב למזיד.³⁶

ה. שויון בין בני אותה קבוצה כותב ריה"ל: "מצד מה שהאלוה ברא את כלנו, היו שוים בה כל בני אדם, כלבן כשחור, כי כלם ברואיו יתברך".³⁷

כל נכרי ללא יוצא מן הכלל יכול להיות גר תושב ואף גר צדק. לדעת הרמב"ם מותר לגייר אפילו נכרי מזרע עמלק.³⁸

בנוגע לנכרי ולכן הסברא נותנת שאין איסור. וראה פלא יועץ ערך מחשבה בשם הראשית חכמה; הגדה של פסח מבית לוי עמי קעח. על הכלל שאין מענישים את מי שלא עבר על החוק ראה סעיף שדמ.

²⁶ תורת משה פנחס ד"ה המוכה.

²⁷ ראה מנחת חינוך מצוה כו [כג]. וראה שו"ת חלקת יואב מה"ת יד, שאין להרשיע נכרי על פי עדות של מי שחשוד כמשקר או כנוגע בעדות.

²⁸ הרב משה אביגדור עמיאל, "איסור לא תרצח כלפי ערבים", תחומין י עמ' 148. ויש לעיין בדבריו על הגאולה שם, ואכמ"ל.

²⁹ ראה שו"ת מחנה חיים או"ח יו"ד ב, או"ח כב; הרב יוסף דב סולובייצ'יק, מסורה חוברת י אדר תשנ"ה עמ' י. הערת הרב נבנצל: "אין כן דעת המשך חכמה".

³⁰ ראה מנחת חינוך מצוה נא.

³¹ ראה הגדה של פסח מבית לוי עמי קנא בשם הגרי"ז, שמשו רבינו הרג את המצרי בשם המפורש כי על פי דין המצרי היה חייב מיתה בידי שמים ולא עונש בידי אדם. וראה סעיף שלב.

³² ראה רמב"ם מלכים ט ה ושם הלכה ז. אצל נכרי אין ממזרות ראה שו"ע אבהע"ז ד כא.

³³ ראה שו"ע או"ח קנו בהגה; ש"ך על שו"ע יו"ד קנא ס"ק ז. הערת הרב נבנצל: "יש מפרשים שרק לא הוזהרו מלישבע בשתוף, וכן מוכרח לעני"ד, דהא איירינן בגמ' (סנהדרין נ"ז.) דכל ע"ז שישראל מצווים עלי' ב"נ נהרג עלי'".

³⁴ ראה רמב"ם מלכים י ב.

³⁵ ראה רמב"ם מעשה הקרבנות ג ב והלכה ד ורמב"ם שם יט יז.

³⁶ ראה שו"ת מחנה חיים שם. וראה מש"כ המהר"ל, אוצר פירושים על התורה, בראשית לד יג; חמדת ישראל עמ' 77; שו"ת עמוד הימיני טז פרק ב ז.

³⁷ כוזרי א כז.

³⁸ ראה סעיף שלא.

1. אי השויון התקבל בהסכמה

- נכרים הסכימו לאי שויון מנימוק דתי. נכרים קבלו את הטיעון: "דין דמינטרא שבתא מחללינן עליהו, דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן".³⁹ כיוצא בזה, נכרים לא ציפו שיהודי יעזור להם כשהם נושאים יין האסור בהנאה ליהודי.⁴⁰
- נכרים הסכימו לאי שויון באותם עניינים שבהם יהודים הגרים במדינותיהם הופלו לרעה. לדוגמה, נכרים הפלו לרעה את היהודים בענין תשלום מסים,⁴¹ ולפיכך הם לא התלוננו על כך שנכרים הגרים בארץ ישראל נדרשים לשלם יותר מסים.⁴² נכרים לא מינו יהודים לתפקידי שררה⁴³ ולכן הם לא ציפו שיהודים ימנו אותן לתפקידי שררה.⁴⁴ כותב הרב מרגליות מפני מה לא באו הנכרים בטענות אלא בעניני שור שנגח:⁴⁵ "הכוונה שראו מנהגי ונמוסי המדינות האחרות ביחס להגרים בארצם ונשתכחו (ונשתתקו?) נסתמו טענותיהם".⁴⁶
- נכרים הסכימו לאי שויון בכל מקרה שבו הם לא היו מופלים לרעה בהשוואה למה שמקובל במדינותיהם.⁴⁷ לדוגמה, הם לא היו רגילים להחזיר אבידות⁴⁸ ולפיכך הם לא מחו על כך שישראל אינם מחזירים להם את אבידותיהם.⁴⁹ מקובל אצלם שלא מחזירים אונאה במקח וממכר⁵⁰ ולפיכך הם קבלו את ההלכה שלפיה אין איסור אונאה לנכרי.⁵¹

³⁹ בבלי ע"ז כו א. וראה משנה ברורה או"ח של ס"ק ח.

⁴⁰ ראה בבלי ב"מ לב ב.

⁴¹ ראה שו"ת מהרי"ו לח: "... כיון דרגילים בזמן הזה להכביד עלינו במסים וגוזרים עלינו גזירות ואין קצבה לעול משא מלך ושרים". וראה ר"ן בבלי נדרים כח א, שטענתם היתה: "אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ". וראה שו"ע חו"מ שסט ו בהגה וחכמת שלמה שם ח. וראה סעיף צב הערה 54. וראה דרשות חתם סופר ב דף רמה ב: "כי הנה בכל ז' מצוות ב"נ לא מצינו שיתחייב פרעה על הכביד עולו... ולא נתחייב אלא משום שיצא חוץ מגדר מוסר האנושי ונהג באכזריות...".

⁴² ראה רמב"ם מלכים ו ב. בספרי עם עמק הנצי"ב מביא גירסת הגר"א: " 'לבלתי רום לבבו מאחיו, - ולא מן העובדי כוכבים', דהיינו שמותר למלך להשתרר על עובדי כוכבים. וראה דברים כ יא: 'והיה אם שלום תענך... והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך', וכותב הרמב"ן בפירושו על אתר: "... וענין המסים, שיעלה עליהם מלך ישראל או הסנהדרין מס... והשעבוד הוא, שיוכל כל איש מישראל ליקח מהם לחטוב מהם עצו ולשאוב מימיו ונותן לו שכר הראוי".

⁴³ ראה בבלי תענית כ א: "דלא מוקמינן מינן לא רישי נהרי ולא גזיריפטי". וראה רש"י שיר השירים ז א: "אומרים לי שובי שובי מאחרי המקום... שובי שובי אלינו, 'ונחזה בך' - נציב ממך נציבים ושלטונים".

⁴⁴ ראה סעיף קו.

⁴⁵ ראה הערה 14.

⁴⁶ משפטי גר תושב עמ' עד. יש לציין, שאפילו המגנה כרטה הפלתה לרעה יהודים ומיעוטים אחרים, ראה שם סעיף 11. וראה Neighbours and Strangers עמ' 292, שבסוף המאה התשע עשרה היו ברוסיה יותר משש מאות חוקים המפלים יהודים לרעה. וראה שם חלק ה'.

⁴⁷ ראה מסורת הש"ס בבלי בבא קמא מד ב אות ה. וראה באר הגולה באר השביעי ד. וראה חזו"א חו"מ בבא קמא י ס"ק ג, בענין פתיחת חלון לחצר נכרי: "הוזהרנו לנהוג עמהם כדיניהם וכיון דבדיניהם מותר גם לישראל מותר".

⁴⁸ ראה בבלי ברכות ס א; בבא מציעא כח ב. וראה שו"ת תשובות והנהגות ב תשל.

⁴⁹ ראה בבלי ב"ק קיג ב.

⁵⁰ ראה באר הגולה באר השביעי. וראה ש"ך שו"ע חו"מ רכז ס"ק יד; פתחי חושן ד פרק ט ס"ק א.

⁵¹ ראה שו"ע חו"מ שע ג שאין איסור גזל במשחק קוביה עם נכרי, ומבארים האחרונים שהטעם לכך הוא שנכרים רגילים לשחק בקוביה בינם לבין עצמם.

נכרים אינם מקפידים שלא ליטול רבית אחד מן השני ולפיכך הם לא התלוננו על כך שישראל רשאי ליטול רבית מנכרי.⁵² הרמב"ם פוסק: "... ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה, ועל פי קרובין..."⁵³, אולם בדיני עכו"ם היו הורגים ללא עדים וללא התראה,⁵⁴ ולפיכך לא היתה להם סיבה לערער על פסק זה.

○ כל נכרי שרוצה שינהגו עמו בשויון, והמוכן לקבל על עצמו חובות ולהנות מזכויות כיהודי - רשאי ומצווה להתגייר.⁵⁵

כל אי שויון עלול לגרום לאיבה, למחלוקת⁵⁶ ולחילול השם,⁵⁷ ולפיכך על הפרנסים לבחון מדי פעם מחדש את היחס לנכרים, ואם הנכרים מקבלים את עקרונות ההתנהגות של ישראל כלפיהם מתוך הבנה.⁵⁸

"זו תורת משה לא תבטל",⁵⁹ אולם בהצעה לחוקה שכתב ד"ר כהן כתוב במפורש שיש לנהוג בשויון גמור עם נכרים.⁶⁰ אף אחד מבין שלשים הרבנים שבחנו את החוקה לא הביע הסתייגות מתכנה. מסתבר שזאת בשל הנימוקים הבאים.⁶¹

● חלו שיפורים גדולים בהתנהגות של רבות ממדינות העולם.⁶² כותב האדמו"ר האמצעי של חב"ד: "יוכל הרואה לראות בטעם ושורש להמשכת רב שפע טוב עולם הזה לעכו"ם, הגם שרובם עוברים על ז' מצוות בני נח וכו', לפי שהן... בחינת האחדות ואהבת ריעים גם במלכי ארץ ומשגיחים מאד שלא יהי' גזל ושפיכות דמים כמו מלך במשפט שיעמיד ארץ

⁵² ראה משך חכמה שמות יב ט-י. הערת הרב נבנצל: "תוס' בבא מציעא ע': ד"ה תשיך שאוסר".

⁵³ רמב"ם מלכים ט יד.

⁵⁴ תנחומא תצא ט. וראה קונטרס משפטי גר תושב עמי' עה שמענישים בן נח גם אם לא התרו אותו משום ש"לא נצטוו כי אם על שבע מצוות שהם דברים שכלים ולכן דינם כישראל חבר שאינו צריך התראה".

⁵⁵ ראה א"ת ערך גרות.

⁵⁶ ראה בבלי יבמות טז ב: "מאי דכתיב: 'ידו פרש צר על כל מחמדיה' זה עמון ומואב, בשעה שנכנסו עובדי כוכבים להיכל, הכל נפנו על כסף וזהב, והם נפנו על ס"ת".

⁵⁷ ראה סעיף לא.

⁵⁸ ראה חידושי הריטב"א על בבלי ע"ז כו א: "ומיהו כל היכא דידיע דלא מקבלי מינייהו הוא טעמא, מודה אביי דשרי, בין בזו ובין באידך דאנוקי בשכר, ואפילו בחנם נמי שרינן כל היכא דאיכא איבה כגון בזמן הזה". וראה שו"ת ציץ אליעזר ח טו ו, על ההתר לחלל שבת לצורך רפוי נכרי: "ואך השליה היא לחשוב שהעמים כיום יקבלו התירוץ שנתרץ להם ונאמר: דידן דמינטרי שבתא מחללין עלייהו... ובפרט כאשר יצא תירוץ כזה מפי רופאים מוסמכים".

⁵⁹ ראה סעיף עג.

⁶⁰ ראה הצעת חוקה של ד"ר כהן, תחוקה לישראל על פי התורה ג עמ' 5 – 16, סעיף 5 א – ב: "משפט אחד יהיה לכל אזרחי ישראל. לא תורשה כל הפליה מטעמי גזע, מין, דת או לשון. זכויות אזרח וזכויות פוליטיות שוות נתונות לכל אזרחי ישראל. אזרח לא יופלה לרעה, לגבי כהונה צבורית או עליה בדרגא, בשל טעמי גזע, מין, דת או לשון" הערת הרב נבנצל: "האם יוכל ישראל לשאת גוי' או איפכא? האם יוכל גוי להיות ראש ממשלה או דיין? אפילו מגרי צדק לא מוקמינן אפי' ריש גרותא (קידושין ע"ו:)".

⁶¹ ראה תחוקה לישראל על פי התורה ג עמ' 39 הערות על פרק א. על כך. הרב מרצבך לעומת זאת העיר שלדעתו צריך לכתוב בחוקה המוצעת: "... נתינת שויון זכויות אישיות לכל אזרח".

⁶² ראה סעיף רח.

ובתיקון ישוב הארץ שיהי מחי' ומזון בארץ ופרנסה לפרנס זה מזה וגמ"ח להקים הנופל...".⁶³

פשיטא ליה לאבן האזל שאם מקובל בקרב אומות העולם שנכרי משלם בעד נזקי בהמותיו, גם הישראל יצטרך לשלם בעבור נזקי שורו שנגח שור של נכרי.⁶⁴ כותב הרב וויינברג: "וכי יש צורך עוד להוכיח שבזמננו במקומות שהגויים נוהגים על פי משפטי צדק מחויבים אנחנו להתנהג עמהם על פי חוקי הצדק?"⁶⁵

• המדינות המפותחות מקפידות על שיוון ואינן מפלות יהודים לרעה.⁶⁶ כותב ר' אליהו גוטמאכר: "חסדי המלכים והשרים והתושבים עלינו בישיעת ה' יתרום לאהוב אותנו ולהרים דגלינו בין דגליהם, הולכים אתנו אחוזי יד לכל צרכי המדינה ובכל פקודת מלכינו וממשלתנו ונותנים שיוה (שיוון) לכל חוקי ומשפטי וזכות המדינה ברוב שטח התבל, ורוב האומות בארצותם לגוייהם מרוממים אותנו בקהל עם ובמושב זקנים".⁶⁷ כותב רש"י הירש: "מברך אני את האמנציפציה, בראותי שכיום שוב אינו עומד כנגדה עקרון רוחני, ואף לא דמיוני, שיסודו בבלהות הרוח, אם לא תאוות הבצע והקנין וקשיחות הלב מתוך אהבת עצמו, המשפילות את ערכו של האדם; ושכאן לפנינו כיבוד החוק, החוק של זכויות האדם: להיות כל אדם שוה לחברו, וההשקפה כי לה' הארץ, וכל אשר צלם אלקים לו והוא בן א-ל חי, הכל חייבים לכבדו בלב שמח כאח, וכי משפט זה והשקפה זו ידרשו ללא אונס בכח אמיתם הפנימית בלבד מאת בני האדם לותר על האהבה העצמית ואהבת הבצע המשפילות את כבוד האדם, וכל מקום שמתקיים בו ויתור זה הריני מקדם בברכה ובשמחה ורואה אני בכך עמוד השחר המבצבץ ועולה שוב בתוך הגזע האנושי, פרוזדור כדי להכנס לתוך הטרקלין של ההכרה כי ה' הוא אדון הכל יחיד...".⁶⁸

• קיים פחות חשש שמא יהודי ילמד ממעשי הנכרים.⁶⁹
 • אפליית נכרים בארץ ישראל עלולה לגרום לפגיעה קשה ביהודים המתגוררים בחו"ל. כותב הרב הרצוג: "אם היינו מייסדים את המדינה העברית... באופן שהתושבים הלא יהודים יהיו מקופחים במדה גדולה היינו מסכנים את מצבם של אחינו שבגולה ומביאים

⁶³ תורת חיים על ספר בראשית פרשת נח דף עז א.

⁶⁴ אבן האזל, נזקי ממון ח ה. וראה הרב עוזיאל, "העכו"ם והנכרי בדיני ישראל", התורה והמדינה ד אלול תשי"ב עמ' ט - כא, יז.

⁶⁵ לפרקים עמ' רעז.

⁶⁶ ראה תורת היולדת פרק ח הערה ה, שבזמן הזה אין חוששים שמילדת נכרית תהרוג את העובר.

⁶⁷ מכתב הסכמה לדרישת שלום להרב קלישר עמ' יח.

⁶⁸ אגרות צפון איגרת טו. הערת הרב נבנצל: "הוא לא ראה שדוקא שם יצמח הנציזם הארורי". וראה שו"ת משנה הלכות יג צד: "בשאר ממלכות שבעולם שאין להם דיני דמלך אלא השופטים דנים יש לדון הרבה אי שייך שם דינא דמלכותא, אבל בברה"מ שהרודן הוא המושל ולו ניתן הכח והממשלה ודן ועושה כאדם בשלו דוקא שם איכא דינא דמלכותא". מפורש בדבריו שיש לשתף פעולה עם שליטים עריצים ולא עם פרנסי מדינות המנהיגים את מדינתם בדרכי נעם ושלום, וצע"ג.

⁶⁹ ראה שו"ת חוות יאיר סו; שו"ת גנת ורדים ג כב; פני יהושע בבלי קידושין י ב; שו"ת הרב"ז א ז. על השיפור הרוחני והמוסרי בקרב נכרים במשך השנים ראה סעיף רח.

לידי תגמולים".⁷⁰ כותב הרב עוזיאל: "לדעתי לא רצוי כלל להזכיר את ההלכות בדיון עכו"ם וגר תושב לכל פרטיו, הואיל ודברים אלה עלולים לעורר איבה וקטרוג כנגד ישראל ותורתו בכלל, למדינת ישראל ולכל קהלות הגולה בכל פזורה".⁷¹

- אפליה של נכרים עלולה לגרום לחילול השם. כותב הרב הענקין: "בזמן שהאומות למשפט ישורו 'וגדורים בדרכי הדתות' (לשון המאירי) ושויון המשפט שלהן לכל האומות ועמנו בכלל, חלילה לנו להקל בממונם וכבודם ואין לך חילול השם גדול מזה... ובזמן שבעו"ה הרבה מצאצאי עמנו סרו מהדרך, כל זלזול כל שהוא באינו יהודי מעורר דין ח"ו על ישראל".⁷²
  - האו"ם תמך בהכרה במדינת ישראל על דעת שישמרו בה על שויון מלא. כותב הרב עוזיאל: "ובאמת אין אנו צריכים לדון בזה, הואיל ולא אנו כבשנו את הארץ, אלא נתנה לנו בתנאים ידועים שמכללם, להשוות את המיעוטים שבמדינה בכל זכויות האזרח".⁷³
  - לדעת כמה פוסקים במשטר דמוקרטי ליברלי מותר לכתחילה לתת לנכרים יותר זכויות. כותב ראובן כ"ץ: "הענקת זכות הבחירה ומנויים של שרים ופקידים למיעוטים הלא יהודיים נעשית למעשה אך ורק בשביל הצבור שלהם בלבד. מנויים אלו הולמים את האינטרסים של כל מיעוט בתוקף זכויות המיעוטים השרירים ומקובלים בכל הארצות. ואולם, כיון שהדבר הוא ברור וידוע, אשר חלוקת תפקידים כזו אינה מעשית ואינה תכליתית משום בחינה, משום כך נקבע גוף מבצע ומוציא לפועל שהוא אחיד ביסודו, ושריו ופקידיו משרתים את הצרכים של התושבים כולם. נמצא כי למעשה נקבע כל מינוי ומינוי במהותו עבור כל חלק וחלק של התושבים באופן נפרד. רק המנגנון או הגוף המבצע מנהל בשיתוף רשויות את האדמיניסטרציה הארצית כולה. באופן זה נוטה הדעת לקבוע שאין כאן הדין של 'כל משימות שאתה שם לא יהיו אלא מקרב אחיד'.⁷⁴
- בכל מקרה שאין צורך לפעול בשויון יש לנהוג כדיון תורה.⁷⁵

⁷⁰ תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 2. על חשש גמול ראה ב"ק לח א "ודבר זה אין מודיעים אותו למלכות". דרכי משה פרשת נצבים מצטט את הצהרת בלפור, בה נאמר בין השאר: "שלא יעשה שום דבר שיוכל לנגוע בזכויות האזרחיות של קבוצות לא יהודיות בארץ", ואינו מעיר על כך מאומה. וראה טל תחיה עמ' מא: "ולכן עלינו הדורשים משפט המעוטים בכל ארצות פזורינו ואשר עלינו להיות למופת להעמים בהרחבת זכויות בני עם אחר הדרים בארצינו, עלינו להתחשב גם עם דעתם הם". וראה חוקת עולם א, הקדמה עמ' 31 – 32: "שלא תנתן בה בחוקה, שום תואנה ואמתלא לשונאי ישראל להאחז בה, בכדי לנשל את היהודים מזכויותיהם האזרחיות בשום מקום שבעולם". על קבלת עדות של נכרים במדינת ישראל משיקול זה ראה תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 216, וראה שם עמ' 34 ועמ' 18.

⁷¹ תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 245. וראה סעיף רט.

⁷² לב איברא חלק ב עמ' 116. וראה סעיף שכ.

⁷³ תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 245. וראה סעיף שכא הערה 23.

⁷⁴ הרב ראובן כ"ץ, "חוק ומשפט במדינת ישראל", התורה והמדינה ט י תשי"ח תשי"ט עמ' לא. וראה הרב עוזיאל, תחוקה לישראל על פי התורה ג עמ' 263; הלכות מדינה ג שער ד פרק ה; שו"ת עמוד הימיני יב ה.

⁷⁵ ראה סעיף רט. וראה חידוש הציונות עמ' 284: "כל עוד קיים מצב של אי-שלום, אין להכריח אזרח ערבי לשרת בצה"ל, אלא אם הוא רוצה בכך. אך יש מקום לקדם שויון בדרך של הטלת חובת שירות לאומי חלופי המקנה את מלוא הזכויות והמעמד של יוצא צבא".

כותב הרש"ר הירש: "על משפחת אברהם לייסד חברה אנושית, בה יבואו לידי בטוי אצילות אנושית וכבוד אנושי על יסוד החופש והשוויון, בה ישלוט על כולם בשהו רק התפקיד המשותף לשמור 'דרך ה' לעשות צדקה ומשפט".⁷⁶

*

חכמי מדעי המדינה מסכימים כי למדינה לאומית יש זכות מסוימת לשמור על צביונה הרוחני והתרבותי.⁷⁷

שויון הוא אחד מעקרונות היסוד של המדינות המפותחות ויחד עם זאת מקובל בכל המדינות שקיים אי שוויון, הן בחובות והן בזכויות, בין אזרחים ובין תושבים ארעיים.⁷⁸ המחשבה הדמוקרטית ליברלית עוסקת בעיקר במחויבות של המדינה לאזרחיה ואין לה משנה סדורה בכל הנוגע למי שאינו אזרח, כל עוד הוא אינו שרוי במצוקה הומניטרית גדולה.⁷⁹

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם קובעת: "כל בני אדם נולדו בני חורין בערכם ובזכויותיהם. כולם חוננו בתבונה ובמצפון, לפיכך חובה עליהם לנהוג איש ברעהו ברוח של אחוה. כל אדם זכאי לזכויות ולחירויות שנקבעו בהכרזה זו ללא הפליה כלשהי מטעמי גזע, צבע, מין, לשון, דת, דעה פוליטית או דעה בבעיות אחרות, בגלל מוצא לאומי או חברתי, קנין, לידה או מעמד אחר".⁸⁰ עוד היא קובעת: "כל אדם זכאי להיות מוכר בכל מקום כאישיות בפני החוק. הכל שווים לפני החוק וזכאים ללא הפליה להגנה שוה של החוק".⁸¹ ההכרזה אינה מבחינה בין זכויות חובות של אזרח ושל תושב חוץ.

הן עקרון השוויון והן ההבחנה שבין מי שהוא אזרח ובין מי שאינו אזרח באים לידי בטוי בחוקות רבות של המדינות המפותחות בימינו.⁸²

⁷⁶ חמשה חומשי תורה עם פירוש הרש"ר הירש בראשית לו יא - יב.

⁷⁷ ראה סעיף קסא. וראה חידוש הציונות עמ' 131: "מבלי להתיימר ולקבוע מסמרות כמותיים מדויקים בנושא קשה, נוטה אני להערכה שרוב יהודי של פחות משמונים אחוז מסכן מאוד את אופייה היהודי של המדינה (בנוסף לסכנות קיומיות אחרות הצפויות במצב כזה)".

⁷⁸ ראה סעיף רלג. וראה Liberal Nationalism פרק ששי כולו ובעיקר עמ' 129, שהבחנה מעין זו מוצדקת רק אם מקבלים את הרעיון הלאומי ומכירים בזכות האזרחים להכרה עצמית ולתרבות משלהם. לפי ההשקפה הליברלית הצרופה יש לנהוג במדה שוה עם כל מי שמתגורר במדינה, ולא לעשות הבחנה בין אזרח ובין מי שאינו אזרח. וראה חידוש הציונות עמ' 284, שהדורש שוויון בזכויות צריך להסכים לשוויון גם בחובות, ולפיכך עליו לדרוש מערבים להתנדב לשירות לאומי.

⁷⁹ ראה Democracy and its Critics פרק 20.

⁸⁰ הכרזה א ב (1). על שוויון לפני החוק ראה סעיף שכ.

⁸¹ הכרזה ו - ז.

⁸² ראה סעיפים צג רלג.

שכא. מגורים בארץ ישראל

נכרים נחלקים לשלושה סוגים¹ ולכל סוג מעמד שונה בכל הנוגע למגורים בארץ ישראל

א. נכרים שהתחייבו בפני בית דין לשמור שבע מצוות בני נח

פוסק הרמב"ם: "אי זה הוא גר תושב זה עכו"ם שקיבל עליו שלא יעבוד כוכבים ומזלות עם שאר המצוות שנצטוו בני נח... ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל".² לדעת הרמב"ן, אסור למכור את הארץ לצמיתות גם לגר תושב.³

ב. נכרים השומרים על מצוות בני נח מבלי שהתחייבו על כך

נחלקו הדעות בענין זה. יש הסוברים שמותר להושיב בארץ ישראל רק גר תושב.⁴ ויש הסוברים בדעת הרמב"ם והראב"ד, שמותר להושיב בארץ גם נכרי השומר על מצוות בני נח מרצונו הטוב⁵ ובפרט אם הוא בן לאומה השומרת על מצוות בני נח.⁶ כותב ספר מזבח אדמה: "... שאין כל הדברים אלו אלא באותו זמן אבל בזמן הזה אין בקיאיין בטיב אלילים... ואפילו את"ל דגם באלו כן מ"מ נראה דוקא בעובד כו'... אבל בישמעאלים ודאי לא נאמר עליהם 'לא ישבו בארץ'..."⁷

¹ ראה סעיף רח.

² רמב"ם איסורי ביאה יד ז.

³ ראה תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 16.

⁴ שו"ת משיב דבר קונטרס דבר השמיטה דף נח א ד"ה וראיתי לגאון א'; חזו"א שביעית כד ג.

⁵ כס"מ רמב"ם עבודה זרה י ו. נראה שזו גם דעת הרמב"ן בפירושו על התורה דברים כ יא. וראה חמדת ישראל עמ' 202 ושם עמ' 206, שנכרי שהורגל מילדותו לשמור ז' מצוות בני נח דינו כגר תושב לכל דבר, והוא אינו זקוק לקבלה כלל. הערת הרב נבנצל: "כל שכן ששייך בו פן יחטיאו".

⁶ ראה תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 14: "... שאומה שלמה שקיבלה עליה שבע מצוות, גם בזמן הזה יש להן דין גרים תושבים". הערת הרב נבנצל: "והחזו"א אוסר. גם לא קבלו המוסלמים ז' מצוות אלא חדשו דת, ועל זה גופו חייבים מית' (רמב"ם מלכים י ט). מי שסובר שיש להם דין גר תושב אינו יכול לקחם מהם גוי של שבת (משנ"ב סימן ד"ש ס"ק א'). על האיסור לחדש דת ראה סעיף שכב הערה 4. על מוסלמים כגויים של שבת ראה סעיף שכב הערה 7. בענין נכרים השומרים על מצוות בני נח ללא קבלה בפני ב"ד ראה שבת הארץ ג פרק עשירי הלכה ט; שו"ת ציץ אליעזר טז ס. ראוי לציין כי הבאר שבע סנהדרין צו ב מבאר בדעת רש"י שלענין להחיותו בעינין שיקבל לשמור ז' מצוות אולם לגבי שאר כל ההלכות די במה שהוא מקבל על עצמו שלא לעבוד ע"ז. וראה חשוקי חמד עבודה זרה עמ' תנה, שחוכך לומר שבזה"ז אין מונעים נכרי ששומר מעצמו על מצוות בני נח משיבת הארץ. ובהמשך דבריו הוא דן אם הוא צריך קבלה בפני בית דין. הוא אינו דן כלל בדין נכרי שהוא בן לאומה השומרת מצוות בני נח.

⁷ מזבח אדמה דף יב א. וראה דרכי תשובה יו"ד קנא ס"ק כב; נתיבי עם על שו"ע יו"ד קנא. וכן מכריע הרב עובדיה יוסף, "מסירת שטחים מא"י במקום פקוח נפש", תחומין י עמ' 38. וראה שו"ת יביע אומר ח חו"מ ב; הרב אלישע אבינר, "מעמד הישמעאלים במדינת ישראל", תחומין ח עמ' 337 – 362.

ג. נכרים שאינם שומרים על מצוות בני נח

- פסוק מפורש בתורה: "ונתנם ה' אלקיך לפניך והכיתם החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם",⁸ ודורשים חכמים: "לא תחנם" - לא תתן להם חנייה בקרקע".⁹ פוסק הרמב"ם: "אין מוכרין להם בתים ושותות בארץ ישראל... ומשכירין להם בתים... ואין משכירין להם שדות".¹⁰
- פסוק מפורש בתורה: "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש",¹¹ ופוסק הרמב"ם: "בזמן שיד ישראל תקיפה על אומות העולם אסור לנו להניח גוי עובד עבודה זרה בינינו. אפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום לסחורה לא יעבור בארצנו עד שיקבל עליו שבע מצוות שנצטוו בני נח".¹² לדעת הרמב"ם נוגע איסור זה לכל עובדי עבודה זרה,¹³ ואסור להניח להם לשבת בארץ ישראל אפילו ישיבת עראי.¹⁴ הראב"ד חולק על הרמב"ם בתרי. א. איסור "לא ישבו בארצך" נוגע רק לז' עממים.¹⁵ ב. אפילו ז' עממים רשאים לשבת בארץ ישיבת ארעי והתורה אוסרת רק לאפשר להם לגור באופן קבוע בארץ ישראל.¹⁶
- פסוק מפורש בתורה: "לא תביא תועבה אל ביתך",¹⁷ ופוסק הרמב"ם: "אף במקום שהתירו להשכיר לא לבית דירה התירו מפני שהוא מכניס לתוכה עבודת כוכבים ונאמר 'לא תביא תועבה אל ביתך', אבל משכיר להן בתים לעשותן אוצרי".¹⁸ כאשר משכירים לנכרים שטחים למחסנים, אסור לאפשר להם לעשות שלושה מחסנים זה בצד זה.¹⁹

⁸ דברים ז ב. על האיסור לכרות עמם ברית ראה סעיף רצ.

⁹ בבלי עבודה זרה כ א.

¹⁰ רמב"ם עבודה זרה י ב. וראה הוספות הרמב"ן לספר המצוות ל"ת רכד, שהמוכר אדמת ארץ ישראל לנכרי עובר גם על "והארץ לא תמכר לצמיתות". וראה שו"ת הרדב"ז ו שני אלפים רמז, ואכמ"ל.

¹¹ שמות כג לג.

¹² רמב"ם עבודה זרה י ו.

¹³ רמב"ם עבודה זרה י א מהדורת פרנקל. ועיי"ש בילקוט שנו"ס. וראה הערת הרב קאפח לספר המצוות ל"ת מח. זו גם שיטת תוס' יבמות כג א ד"ה הוא, תוס' עבודה זרה כ א ד"ה דאמר; ספר החינוך צד.

¹⁴ קרית ספר מבאר שמלא תחנם לומדים שאסור למכור להם בתים ושותות בארץ ישראל ואילו מלא ישבו בארצך לומדים שאסור לתת להם לעבור בא"י. וראה חזו"א זרעים שביעית כד א הכותב על איסור לא ישבו: "שנתחייבנו לגרשו מארצנו... וכל שכן מי שמוכר לו בית או משכירו עובר בל"ת זה". לדעת הקרית ספר והחזו"א, האיסור לתת להם לעבור בא"י הוא מהתורה אך לדעת כמה מן האחרונים האיסור הוא מדרבנן, ראה שו"ת שבט הקהתי ג שכא. וראה סעיף רצב הערה 8.

¹⁵ רמב"ם עבודה זרה י ו. כן סובר רש"י בבלי גיטין מה א ד"ה לא ישבו בארצך; רמב"ן בפירושו על התורה דברים כ י; סמ"ג לאוין מט. החזו"א שביעית כד ב סובר שגם הראב"ד מודה שאיסור לא תחנם הוא לכל עובד עבודה זרה. נמצא שאסור לדעת הראב"ד למכור אדמה לכל נכרי אך לגרש חייבים רק את ז' העממים.

¹⁶ ראה ראב"ד שם; חינוך צד וראה מנ"ח (א) [ב]. וראה שו"ת עמוד הימיני יב פרק ב המבאר את שיטת הרמב"ם וספר החינוך ונו"נ בדברי החזו"א.

¹⁷ דברים ז כו.

¹⁸ רמב"ם עבודה זרה י ד. וראה שו"ת דברי יציב יו"ד מב.

¹⁹ ראה רמב"ם עבודה זרה י ג. הקרית ספר משמיט סייג זה ומכאן שלדעתו האיסור מדרבנן. לדעת התוס' בבלי עבודה זרה כא א ד"ה אלפני דלפני, האיסור הוא שלא יגרם היזק לישראל. וראה כיו"ב ט"ז שו"ע יו"ד קנא ז. המאירי על בבלי שם מבאר הלכה זו: "הואיל ושלשה הם ואין מפסיק ביניהם אי אפשר להם בלא ע"ז".

"זו תורת משה לא תבטל",²⁰ אולם מחמת שלושה נימוקים אין למנוע מעובדי עבודה זרה לגור בארץ ישראל.

א. יד ישראל אינה תקיפה.²¹

ב. הרב ראובן כ"ץ מחדש: "חוקת המדינה תקבע באופן מפורש מתן רשות כללית לרכישת קרקעות על ידי כל התושבים. אולם זה יותנה בתנאי שחוק דומה ביחס לזכות היהודים לרכישת קרקעות יהיה קבוע גם במדינות ערב ומדינות אחרות. כתוצאה מחוקי גומלין אלו, הרי בסופו של דבר לא תהיה כאן מכירה מוחלטת של קרקע יהודים לצמיתות אלא כל מכירה תוכל להחשב כעין חליפין, שכן תמורת זכות מכירת קרקע במדינת ישראל ניתנת זכות ליהודים לרכישת קרקעות במדינה אחרת, ובנדון כזה לא חל האיסור של "לא תחנם" כפי שראינו אצל שלמה וחירם".²²

ג. כותב הרב הרצוג ערב קום המדינה: "וגם אין שום ספק שלא יתנו לנו את המדינה היהודית אלא אם כן נקבע בתחוקה ובמשפט זכות המיעוטים (לפולחן על פי דרכם וחניה בארץ ישראל)... נקבל לתאר לנו מה תהא התגובה של האומות לגישה כזו הנ"ל מצדנו. אפשר מאד להגיד שיש כאן משום גרם סכנה לכלל ישראל".²³

פוסקים אחדים מציעים להגביל את חופש המגורים של נכרים בארץ ישראל. פוסק הרב וולדנברג: "יש להקפיד שעכו"ם לא יהוו רוב בשום עיר מערי ארץ ישראל שנכבשה תח"י (מלבד השאלה הבטחונית) כי כשהם מהווים רוב ממעטים איך שהוא מקדושתה של העיר".²⁴ הרב רוזן סובר שאין לאפשר יצירת ריכוזים של נכרים שיתנו להם עילה לדרוש אוטונומיה.²⁵

²⁰ ראה סעיף עג הערה 3.

²¹ ראה סעיפים פו. שכ. וראה חשוקי חמד גיטין עמ' שז שראוי לקנוס את המוכר לנכרי אדמה בארץ ישראל. הרב ראובן כ"ץ, "חוק ומשפט במדינת ישראל", התורה והמדינה ט י תשי"ח תשי"ט עמ' לג. הערת הרב נבנצל: "תמוה מאד". וראה הרב עובדיה יוסף, "בענין היתר המכירה", הרצאות בכינוס הארצי החמשה עשר לתורה שבע"פ ירושלים תשל"ג טז – עט, שנו"י בדברי הרב כ"ץ. וראה שו"ת יביע אומר ח חו"מ ב. וראה תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 16, שלדעת הרב הרצוג, האיסור של "והארץ לא תמכר לצמיתות" אינו נוהג בזמן שהיובל אינו נוהג, וראה חזו"א שביעית כא א ואכמ"ל.

²² תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 18. וראה סעיף שכ הערה 70. לנגד עיני הרב הרצוג עמדה הצהרת בלפור: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל ותעשה את מיטב המאמצים להשגת מטרה זו בתנאי שלא תיפגענה זכויותיהן האזרחיות והדתיות של העדות הלא יהודיות בארץ ישראל...". כמו כן, עמדה לנגד עיניו החלטת האו"ם מספר 181 מיום 29.11.47 בדבר הקמת מדינת ישראל, בה נאמר בסעיף C פסקה 2, שלא תהא במדינה כל אפליה, מכל סוג שהוא, על בסיס גזע, דת, שפה או מין. מעיר הרב נבנצל על דברי הרב הרצוג: "אם כן, עדיף שלא לקבל מדינה". תשובה לטענה זו ראה בהרחבה תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 18 - 21.

²³ שו"ת ציץ אליעזר י א יא. וראה סעיף שכב הערות 13 14.

²⁴ ראה הרב ישראל רוזן, "נכרים במדינה יהודית אוטונומיה או פיזור?", תחומין ד עמ' 266. וראה עלינו לשבח דברים א עמ' תרט: "... אם כבר השכירו ב' דירות סמוכות לנכרים אסור להשכיר דירה שלישית לידם, כדי שלא תהיה שכונה".

בירור הלכה על מסכת עבודה זרה כותב: "מסתבר שכיום במדינת ישראל אין להשכיר בתים לעובדי עבודה זרה המכניסים עבודה זרה לביתם בקביעות".²⁶

יש סוברים שאין ליזום כניסת עובדי עבודה זרה לארץ ישראל.²⁷ התשובות והנהגות פוסק שאין להביא עובדים זרים המשתתפים בפולחני עבודה זרה בארץ ישראל.²⁸ הרב בקשי דורון מורה שאין לעודד תיירות של מוסלמים שיבואו לבקר בעיקר בהר הבית.²⁹

*

המחשבה הדמוקרטית קובעת שזכותה של כל מדינה לפקח על ההגירה אליה³⁰ ובמדת הצורך לחייב תושבי חוץ לעזוב את תחומה.³¹ אחד הנימוקים המצדיקים פיקוח כזה הוא הרצון המדינה לשמר את תרבותה של המדינה.³²

האמנות הבינלאומיות קובעות מה הם הגדרים למתן מקלט מדיני.³³

²⁶ בירור הלכה, הלכה ברורה ובירור הלכה עבודה זרה דף כא א ציון א – ב אות ג. וראה חשוקי חמד על פסחים עמ' מד מה, וכן פסקי דין ירושלים דיני ממונות ובירורי יהדות ו עמ' קז האוסרים להשכיר דירה לכל נכרי, גם אם הוא אינו מכניס עבודה זרה לביתו (ומש"כ פסקי דין ירושלים שאסור להשכיר משום לא תחנם צע"ג). וראה חשוקי חמד עבודה זרה עמ' קעא שדן על האפשרות להשכיר דירה לשגרירות זרה. בענין השכרת דירה לערבים ראה עלינו לשבח בראשית עמ' קפו.

²⁷ ראה שו"ת מנחת יצחק ח כ. לדעת הסובר שמי שמקבל על עצמו שבע מצוות בני נח רשאי לשבת בארץ ישראל בזמן הזה, מותר לסייע לו לבא אליה, ראה שבת הארץ עם תוספת שבת כרך ג עמ' 148 – 149.

²⁸ ראה שו"ת תשובות והנהגות ג רסד. וכיו"ב גם שם א תשעה בענין ביקור בארץ של משפחה שיש לה שפחה עובדת ע"ז. וראה שו"ת שבט הלוי ג שכא, שמקל להביא עובדים זרים בנימוק שבלאו הכי ארץ ישראל מלאה עכו"ם הגרים בה", ובעקבותיו מורה כן חשוקי חמד גיטין עמ' רפב – רפד, וראה חכם לב יקח מצוות עמוד נא בהערה. וראה שו"ת שבט הקהתי ג שכא. וראה הרב יהודה גרשוני, "המיעוטים וזכויותיהם במדינת ישראל לאור ההלכה", תחומין ב עמ' 189, המביא את דעת הסוברים שגם נכרי שאינו מצווה על השיתוף בחו"ל מצווה על השיתוף בארץ ישראל. הערת הרב נבנצל: "ע" מה שכתבתי לעיל". כוונתו למש"כ בסעיף שכ הערה 33.

²⁹ ראה הרב בקשי דורון, "עידוד תיירות דתית של מוסלמים בארץ", תחומין יד עמ' 11 – 19. הדיון הוא גם בענין תיירות של נוצרים, וראה שיחות לספר בראשית שיחה כג. וראה סעיף שכא.

³⁰ ראה The Law of Peoples עמ' 39 ובהערה שם.

³¹ ראה ההח"מ 864.

³² ראה The Law of Peoples עמ' 39 בהערה. וראה Political Philosophy פרק 6.

³³ ראה סעיף רלג הערה 40.

שכב. גרי תושב ומיעוטים

לגרי תושב¹ זכויות יתר

אחזה פוסק הרמב"ם: "נוהגים עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראלי".²

חירות האמונה פוסק הרב עוזיאל: "ילך כל איש בתורתו וינוח רק בימי מנוחה ומועדים שלו".³

במראה הבזק פוסק: "בן נח רשאי לקיים את כל המצוות, מלבד שני דברים: אסור לבן נח לשמור שבת. אסור לבן נח ללמוד תורה, אלא בחלקים שנוגעים לז' מצוות בני נח".⁴

דיני משפחה פוסק הרמב"ם: "העכו"ם יורש את אביו דבר תורה, אבל שאר ירושותיהן מניחים אותו לפי מנהגם".⁵

כותב הרב ראובן כ"ץ: "אין הדבר פוגע במאומה בחוקה וביסודותיה אם הדינים יהיו שונים ומיוחדים לכל עדה כפי נמוסיה. שנויים אלו בדיני אישות בין עדה לעדה קיימים ומקובלים בארצות רבות שסדרי הקידושין והגירושין מושתתים על פי השתייכותם הדתית של הנוגעים בדבר".⁶

¹ ראה סעיפים רח שכא.

² רמב"ם מלכים י יב. וראה שם: "ויראה לי שאין עושין כן לגר תושב אלא לעולם דנין לו בדיניהם". על המצוה לרפאותו ראה רמב"ם עבודה זרה י ב. על המצוה לתת לו את שכרו ביומו ראה רמב"ם שכירות יא א. לדעת המאירי בית הבחירה יומא פד ב מחללים שבת כדי להציל חיי גר תושב. וראה סעיף רח

³ תחוקה לישראל על פי התורה ג עמ' 32 דברי הרב עוזיאל. הערת הרב נבנצל: "הוי גוי ששבת אם קובע לו שבתות ומועדים כמבואר ברמב"ם (מלכים י ט)". גר תושב אינו חייב להתגייר, ראה ערוה"ש העתיד מלכים ז יג. וראה רמב"ם מלכים ח ה, שאפילו אשת יפת תואר אינה חייבת להתגייר. הערת הרב נבנצל: "ואז אינו רשאי לשאתה".

⁴ במראה הבזק ו ל. ראה רמב"ם מלכים י ט: "אין מניחים אותם לחדש דת ולעשות מצות לעצמן מדעתם אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצוות או יעמוד בתורתו [היינו ז' מצוות בני נח] ולא יוסיף ולא יגרע". וראה רמב"ם מלכים י י: "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה". וראה משנה ברורה, ביאור הלכה סימן שד ג ד"ה א"י גמור, המחדש בדעת המג"א, שכל נכרי המקבל על עצמו להיות גר תושב רשאי לקבל ע"ע בשעת הגיור יותר מאשר ז' מצוות אולם הוא אינו רשאי לקבל על עצמו מצוות נוספות לאחר מכן.

מפסק הרמב"ם יש להקשות על כל הפוסקים שהורו שיש לאפשר לבן נח השומר על מצוות מרצונו הטוב, ובכלל זה ישמעאלים, לגור בארץ ישראל – ראה סעיף שכא – ואיך אפשר להניחם בא"י אם הם חייבים מיתה? ושמה הם סוברים כהמאירי, בית הבחירה סנהדרין נח ב, שהאיסור לחדש דת הוא כדי שהוא לא ידמה ליהודי ויבואו ללמוד ממנו, אך אין חשש שילמדו ממי שמאמין בדת ידועה ומפורסמת. עוד יתכן שהם סוברים כסברת שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר א יו"ד רל, שהאיסור לחדש דת הוא רק משום החשש שהם עושים זאת לשם עבודה זרה, וחשש זה אינו קיים לגבי ישמעאלים. וראה שו"ת תשובות והנהגות א תריד: "וכוונתו נראה כמ"ש שהאיסור הוא רק כשסובר שאף גוי שייך במצוות ובוה יש חיוב מיתה, אך אם באמת מודה שהמצוות ניתנו רק לישראל לבד אלא שרוצה לזכות לשכר כעין שלהם מותר". וראה שו"ת דברי יציב או"ח קט, ואכמ"ל.

⁵ רמב"ם נחלות ו ט.

⁶ הרב ראובן כ"ץ, "חוק ומשפט במדינת ישראל", התורה והמדינה ט י עמ' ל. הערת הרב נבנצל: "גר תושב אינו יכול שתהא לו דת מלבד מצות בני".

תנועה ומגורים⁷ פסוק מפורש בתורה: "עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך..."⁸, ודורש הספרי: "עמך ישב – ולא בעיר עצמו.⁹ בקרבך – ולא בספר.¹⁰ במקום אשר יבחר – במקום שפרנסתו יוצאה.¹¹ באחד שעריך, בשעריך – ולא בירושלים,¹² כשהוא אומר 'באחד שעריך' - שלא יהא גולה מעיר לעיר..."¹³. הרמב"ם פוסק שמוטלת על גר תושב רק מגבלה אחת, והיא שהוא אינו רשאי לגור בירושלים.¹⁴

התאגדות כותב הרא"ה קוק: "תכירה לתושב לענין קירוב הדעת וחופש הזכויות הראויות לאדם. ולא יקחך לבך להכחיד ממנו את רגשותיו הטבעיות לעמו ולא רצו."¹⁵

חינוך ותרבות¹⁶

מנוי דיינים ושופטים פוסק הרמב"ם: "וכיצד מצווין הן על הדיינים? חייבין להושיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם,"¹⁷ ומבאר הנצי"ב: "ולא נצטוו אלא להושיב שופטים לפי דעתם."¹⁸

⁷ ראה סעיף שכא. וראה שו"ת אורח משפט סד ה: "אי אפשר לישב יהודי שלא ימצאו בתוכו גם כן נכרים אחדים, לפי ההכרח של איזה דברים המותרים להעשות בשבת ויום טוב דוקא על ידי נכרים...". הרב נבצל מעיר כי פתרון זה אינו מועיל אם הנכרי הוא גר תושב, ראה משנה ברורה סימן דש ס"ק א'. וראה א"ת ערך גר תושב ה. בשמירת שבת.

⁸ דברים כג יז.
⁹ ראה השגות הראב"ד על רמב"ם איסורי ביאה יד ח, שגורס בספרי: "עמך ישב – ולא בעיר עצמה". המלבי"ם גורס בספרי כהראב"ד, ומפרש: "ופי שישב יחד עם בני ישראל ולא שיהי' לו עיר מיוחדת לביתו ולעבדיו". כן מפרש גם רבינו הלל את הספרי. שו"ת ציץ אליעזר טז ס כותב שגם הרמב"ם סובר כן. המשך חכמה על דברים כג יז גורס בספרי: "עמך ישב. בעיר עצמו, כן גריס הגר"א...". ומבאר: "ונראה דדוקא שלא לישב בעיר המוקפת חומה קפיד קרא דאם ישבו רוב נכרים בה, בטלה קדושתה". וראה משך חכמה ויקרא כה כט.

¹⁰ ראה סעיף שכ הערות 15 16.
¹¹ יתכן שכונת הספרי לומר שלכתחילה בית דין קובע לגר תושב היכן לגור, אך הוא חייב להציע לו מקום שבו יוכל להתפרנס בכבוד. וראה מסכת גרים ג ד. וראה סעיף רלב הערה 36.

ראה הערה 14.

¹³ ספרי על דברים כג יז. המלבי"ם מבאר: "... ופי' שלא יאמרו בני העיר שמסיג את גבולם ודיו שאיחר שם איזה שנים ואח"כ ילך לעיר אחרת קמ"ל דלא יוכלו לומר כן". הרב ישראל רוזן, "נכרים במדינה יהודית אוטונומיה או פיזור?" תחומין ד עמ' 265, לומד מדרשה זו שלגר תושב אין חופש תנועה.

¹⁴ רמב"ם בית הבחירה ז יד. ונראה שהרמב"ם הבין שכל דברי הספרי דחויים זולת ההוראה הנוגעת לירושלים. וראה בית הבחירה יבמות מח ב: "ועיקר הדברים שזו של ספרי דחוייה, וכל שמקבלין אותו יושב אף בתוך העיר". מדברי המשך חכמה שמות יג יט ניתן להסיק כי אין מושיבים גר תושב בירושלים אפילו לילה אחד. יתכן שאיסור זה הוא רק מדרבנן, והוא נובע מהחשש שגרי תושב עלולים לפגוע בשלטון היושב בעיר המלוכה. על חשש השלטון מפני זרים המבקרים בעיר הבירה ראה רש"י בבלי ברכות נד א ד"ה הנכנס לכרך [מתפלל שתיים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו]: "המהלך בדרך וצריך לעבור כרך, ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות". כיו"ב קיים חשש דומה שנכרים ירצו לפגוע בבית המקדש, ראה משנה כלים א ח, שנכרים אינם רשאים להכנס לחיל. וראה שבת הארץ ג פרק עשירי הלכה ט.

¹⁵ עין איה ברכות ב ביכורים לה. וראה סעיף רח.

¹⁶ ראה הערה 28.

¹⁷ רמב"ם מלכים ט יד. וראה פירוש הרמב"ן על התורה בראשית לד יג שלא די בשופטים בכל פלך ופלך אלא שיש להושיב דיינים בכל עיר ועיר. וראה חידושי הגר"ז החדשות על תנ"ך ואגדה מפי השמועה כד:

מנוי פרנסים אומר הירושלמי: "עיר שיש בה גויים וישראל מעמידים גבאי גויים וגבאי ישראל וגובין משל גויים ומשל ישראל".¹⁹

קבלת חוקים כותב החזו"א: "וגרי תושב חייבים לחוקק חוקים כדי לקיים מצות דינים שהיא אחת מז' מצוות".²⁰

עם זאת, גר תושב כפוף לרשויות השלטון בישראל. פירוש התורה, בירור שמועות ותקנות של בית הדין הגדול הנוגעים לגר תושב מחייבים אותם.²¹ גר תושב כפוף למלך ישראל, ואם הוא גר בעיר הוא כפוף לפרנסי העיר.

על בתי דין של נכרים להעניש נכרים העוברים על מצוות בני נח.²²

פרנסי ישראל מצווים לסייע למוסדות השלטון של המיעוטים²³ ולפקח על התנהלותם.²⁴

"המבואר ברמב"ם דבדינים שנאמר לב"נ נאמרו שני דברים א. לדון, ב. להזהיר את העם, והיינו לראות שלא יעברו על המצות שנצטוו". וראה שו"ת מחנה חיים או"ח יו"ד ב, אורח חיים כב. בדברי הרמב"ם לא מצאנו הוראה שעל בני נח להעמיד שוטרים וצ"ע. עוד יש לעיין מה פשר הכפילות בדברי הרמב"ם: 'דיינין ושופטים'.

¹⁸ העמק שאלה שאילתות דרב אחאי גאון, שאילתא ב ס"ק ג. וראה רמב"ם מלכים י יא: "חייבין בית דין של ישראל לעשות שופטים לאלו הגרים התושבים", וראה רדב"ז שם שהכונה רק במקום שהם לא העמידו בתי דין. וראה פירוש הרמב"ן על התורה דברים כא כב: "על דעתי הענין בבני שאול המוקעים, מפני שלא היו תלויים בב"ד של ישראל ולא מיד ישראל כלל אבל דוד נתנם לגבעונים לעשות בהם כרצונם והם אשר הוקיעום". וראה משך חכמה דברים כב כב ד"ה ובערת הרע מישראל, שבית דין ישראל אינו מצווה לדון נכרים. וראה שו"ת משנה הלכות ז רנה. וראה א"ת ערך בני נח שבענין זה נחלקו אחרונים.

¹⁹ ירושלמי גיטין ה ט. הרמב"ם השמיט דין זה וצ"ע. וראה סעיף קיח.

²⁰ חזו"א ב"ק י א. בענין זה נחלקו אחרונים, ראה א"ת ערך בני נח.

²¹ ראה חדושי מרן רי"ז הלוי על התורה פרשת ואתחנן ד"ה ואמרו רק עם חכם וכו': "אם יש ספק בדין מן הדינים של מצות ב"נ הרי הם צריכין לבוא לפני ב"ד של ישראל לדרוש ולדון במדות שהתורה נדרשת בהן אבל לא להם לדרוש ולדון ולהוציא דבר מתוך דבר". על חובת גר תושב לציית לתקנות חכמים ראה א"ת סוף ערך גזרה ציון 162, המדייק בלשון הרמב"ם שאם בית הדין הגדול היה גוזר על נכרים בעניני ספחים היה לכך תוקף. לעומת זאת בהלכות נחלות ו י פוסק הרמב"ם: "אין העכו"ם מחויב לעמוד בתקנת חכמים". ונראה שיש לחלק בין תקנות לנכרי הגר בארץ ישראל ובין תקנות לנכרים הגרים בחו"ל. ראה רמב"ם מלכים פרק ט.

²² ראה שו"ת משנה הלכות ז רנה: "נראה פשוט שאם ב"ד של עכו"ם יבקש מישראל שיעזור לו לדון עכו"ם אחר מותר לו... ואפשר נמי מצוה הוי אפילו למ"ד דאין כח ב"ד יפה עליהם מ"מ מסייע הוא לקיים הדינים".

²⁴ ראה סעיפים רכט רמ ופשיטא שדין נכרים כדין ישראל בענין זה.

זו תורת משה לא תבטל²⁵ אולם כיום יש להעניק זכויות לכל המיעוטים.²⁶

דיני משפחה הרב עוזיאל פוסק: "לבתי הדין הדתיים של בני כל אחת משלש דתות אלה יהיה שפוט מקיף ואבסולוטי בענינים של המצב האישי, היינו משפטים הנוגעים לנשואין או גירושין מזונות ופרנסת האשה והבנים ההורים, אפטרופסות על נכסי יתומים קטנים, קביעת יוחסין של קטנים ואמוצם... ירושות, צוואות ומורשות... כמו כן יהיה להם שפוט מקיף ואבסולוטי ביסוד והנהלת הקדשות השייכים לבני דתם כחק וכהלכה".²⁷

זכות לחינוך כותב הרב עוזיאל: "מדינת ארץ ישראל מכירה מחובתה להקים בתי ספר ראשוניים ותיכונים לכל הבנים והבנות משלש הדתות שבארץ".²⁸

חירות האמונה כותב הרב עוזיאל: "כל העדות הדתיות שבמדינת ישראל זכאיות להקים להן בתי תפלה ומוסדות חסד וחנוך ולנהלם לפי דתם, וכן לארגון קהלותיהם לסדור הענינים הפנימיים".²⁹ הרב הרצוג כותב: "לענין סובלנות הפולחן שלהם ודאי שבזה אין שום קושי מאחר שהנחנו שאין אצלם עבודה זרה... עד כאן דננו בשאלת המיעוט הגדול של הערבים המושלמים, ועתה נבוא לשאלת המיעוטים הקטנים של הנוצרים... גם הקאטולים ידוע לנו שאינם עובדים לאנדרטאות בתור אלהות... אבל כאן השאלה אם אנו נחטא כנגד תורתנו הק' אם נסבול את קיומו... ברור לדעתי שאין כאן עון אשר חטא מצד הציבור בסבלם את הענין הזה...".³⁰

²⁵ ראה סעיף עג הערה 3.

²⁶ ראה סעיף רט. וראה סעיף שכ הערות 60 61. בהחלטת עצרת האו"ם 181 נדרשה מדינת ישראל להגן על זכויות המיעוטים, ראה סעיף שכא הערה 23. וראה ישראל ומשפחת העמים עמ' 188 – 195 שהערבים במדינת ישראל מקבלים יותר זכויות ממה שמקובל באירופה, כפי שבא לידי בטוי ב: Framework Convention for the Protection of National Minorities מסמך שנחתם בשטרסבורג ביום א' אדר א תשנ"ה (1.2.95). במסמך האירופי אין דרישה להכיר במנהיגות של מיעוטים, אין דרישה להכיר בשפת המיעוט כשפת המדינה, אין דרישה שבני המיעוט ילמדו את כל מערכת הלימודים בשפתו, ועוד. מסתבר שעל פי מדת התורה לא ראוי לתת למיעוטים יותר זכויות ממה שמקובל באירופה, ובענין זה יד ישראל תקיפה.

²⁷ תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 251. ראה גם דברי הרב עוזיאל תחוקה לישראל על פי התורה ג עמ' 35.

²⁸ תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 252.

²⁹ תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 251. הערת הרב נבנצל: "ע"ז אסו', וכן חידוש דת".

³⁰ תחוקה לישראל על פי התורה א עמ' 16 - 18. ראה תחוקה לישראל על פי התורה ג הצעת חוקה עמ' 5 - 16 סעיף 15 3): "כל עדה דתית תיהנה מעצמאות מלאה בהנהלת עניניה. הרשות תהא בידה לרכוש ולנהל נכסים וכן לקיים את מוסדותיה לדת ולצדקה". וראה שם סעיף 1 25): "המדינה תאפשר ליהודים וערבים קבלת השכלה עממית ותיכונית, לעם ועם כלשונו ותרבותו". וראה שם סעיף קטן 2): "לא תפגע זכותה של עדה לקיים בתי ספר משלה, לשם חנוך בניה בלשונם הס". מאחר והרבנים שדנו בהצעת חוקה זו לא העירו מאומה על סעיף זה, ניתן להניח שהדברים מקובלים עליהם. יש לציין, שראש עיריית ירושלים אורי לופוליאנסקי, החרדי הראשון שנבחר לתפקיד זה, ושזכה בתמיכת הרב אלישיב, אמר בנאומו עם כניסתו לתפקיד ביי"ד באדר א תשס"ג: "אני מושיט ידי לכל, נעבוד בשיתוף פעולה מלא. הסטטוס קוו יישמר. נניף את דגל הסבלנות והסובלנות. אין עיר בעולם שיש בה פסיפס כל כך מגוון של בני דתות ועדות, ותיקים ועולים, דתיים ושאינם דתיים. יהודים, מוסלמים ונוצרים. ולכל אחד יש את צרכיו המיוחדים, ועלינו לדאוג לכך שכל קבוצה תוכל לחיות כאן את חייה בשלווה ולקיים את אורחותיה הדתיים והתרבותיים, בחופש מוחלט. אהיה ראש עיר של כולם... מכאן הרשוני לפנות גם לתושבי החלק המזרחי של עירנו. העיריה בראשותי תעשה כל מאמץ כדי לצמצם תחושות של קיפוח. העיריה תעשה ליצירת תנאי קיום וחיים טובים יותר שבעתיד ישפיעו גם על היכולת לקדש הדברות ושלוה".

פוסק הרב שטרנבוך: "בזמן הזה שאין דין גר תושב, שאין יובל נוהג, לכאורה אין לנו צורך לכופ עכו"ם לקבל שבע מצוות אף שבידינו לכופו".³¹

בימות המשיח שוב יקבלו גרי תושב.³²

*

המומחים למדעי המדינה עומדים על הצורך בשיטת המשטר כוללת ומקיפה, הנוהגת עם כל אזרחי המדינה במדה שוה, ויחד עם זאת מכירה בזכות מיעוטים לשמור על צביונם.³³ במבוא לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות נקבע: "ההכרה בכבודם העצמי ובזכויותיהם השוות והבלתי ניתנות לשלילה של כל בני משפחת האדם היא יסודם של החירות, הצדק והשלום בעולם".³⁴ עוד כתוב שם: "באותן מדינות שבהן קיימים מיעוטים אתניים, דתיים או לשוניים, לא ישללו מבני אדם המשתייכים למיעוטים אלה את הזכות לקיים את תרבותם, להחזיק בדתם ולשמור על מצוותיה, או להשתמש בלשונם, בצוותא עם החברים האחרים שבקבוצתם".³⁵ עקרון זה בא לידי בטוי ברבות מן החוקות.³⁶ כמה מדינות מקציבות כספים למיעוטים השונים.³⁷ אחרות קובעות בחוקה שזכותו של אזרח לדבר בכל שפה שיחפוץ.³⁸ חוקת הונגריה קובעת שיש למנות נציב תלונות הציבור לענין זכויות המיעוטים.³⁹

³¹ שו"ת תשובות והנהגות ג רסד. הערת הרב נבצל: "א"צ לקבל, אבל יש צורך לקיים". וראה סעיפים רז רח.

³² ראה רמב"ם עבודה זרה י ורמב"ם מלכים יא א.

³³ על התחשבות במיעוטים ראה סעיף קלא. וראה Liberal Nationalism עמ' 151, שלפי ההשקפה הליברלית יש צורך להחליש את מעמד המדינה ככלל (גם במוסדות בינלאומיים) ולעומת זאת יש לטפח איזורים אוטונומיים בתוך כל מדינה, ובכל אחד מהם לטפח את התרבות של הציבור שבאותו איזור. וראה חידוש הציוניות עמ' 138: "יש להכיר בחלקי המיעוט הערבי הרוצים בכך, כקבוצה תרבותית נפרדת במדינת ישראל הזכאית לאוטונומיה תרבותית רבה, תוך קבלת משאבים מתקציב המדינה בצורה יחסית לחלקה באוכלוסייה". וראה שם עמ' 166, שמן הראוי "להעמיד לרשות המיעוטים שטחי קרקע לפי קנה מידה צודק וברור, יחד עם מניעה קפדנית של "השתלטות" על שטחים נוספים ממניעים לאומניים או אחרים". וראה שם עמ' 138, "שיש לראות במדינה שלושה מרכיבים: "מדינה יהודית ציונית, מדינת העם היהודי וכן מדינתם הדמוקרטית של כלל אזרחיה".

³⁴ כתבי אמנה 1040 במבוא. ראוי לציין כי בהכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם אין איזכור לזכויות מיעוטים.

³⁵ כתבי אמנה, 1040 סעיף 27, וראה הה"מ סעיף 858 - 859.

³⁶ ראה ICL חוקת ברזיל 215 216, שעל המדינה לשמור על תרבויות נפוצות של האינדיאנים ושל האפרו-ברזילאים ושל שאר הקבוצות השותפות בתהליך הברזילאי האזרחי. וראה חוקת שבדיה סעיף 4 2; חוקת יוגוסלביה 11; חוקת הודו 29 (1); חוקת פאראגוואי 63.

³⁷ ראה ICL חוקת בלגיה 175 176 בענין מימון הקהילות (צרפתית, פלמית, דוברי גרמנית).

³⁸ ראה ICL חוקת שוויצריה 18.

³⁹ ראה ICL חוקת הונגריה 32B (2).